

Sociálna rola, sociálny status :)

Termín sociálna rola sociológovia vysvetľujú v súvislosti s termínom sociálny status.

Sociálny status je sociálna pozícia (v skupine, v spoločnosti) spojená s istými právami a povinnosťami. Každý človek zastáva v spoločnosti i v rôznych sociálnych skupinách množstvo sociálnych pozícií. Napríklad žena môže byť manželkou, matkou, učiteľkou, členkou politickej strany, vodičkou osobného auta. Každá z týchto sociálnych pozícií, ktoré spoločnosť spája s istými právami a povinnosťami, je sociálny status.

Každý človek zastáva množstvo sociálnych statusov, jeden z nich však býva **klúčový**, rozhodujúcim spôsobom určuje sociálne postavenie človeka v spoločnosti, sociálne ho definuje. Napríklad Róm môže byť manželom, otcom, stavebným robotníkom atď., jeho sociálny status v našej spoločnosti však určuje jeho príslušnosť k rómskemu etniku. Najčastejšie však ľudí sociálne definuje práca, ktorú vykonávajú.

Podľa spôsobu nadobudnutia rozlišujeme sociálny status na:

- **vrodený** (pripisovaný) status - nemožno ho ovplyvniť (určuje ho napríklad rasa, pohlavie, vek),
- **získaný** status - nadobúda sa vlastným pričinením (profesia, vzdelanie),
- **vnútený** status - jednotlivcom ho vnúti spoločnosť alebo sociálna skupina (nezamestnanosť).

Sociálna rola je vzor správania určený spoločenskými alebo skupinovými očakávaniami, spojenými so sociálnym statusom. V spoločnosti i v sociálnych skupinách sa ľudia stýkajú ako nositelia sociálnych pozícií, povedzme otec so synom, žiak s učiteľom, robotník s majstrom atď., z ktorých pre nich vyplývajú rozličné práva a povinnosti, teda vzory a normy týkajúce sa ich správania. V spoločnosti i v sociálnych skupinách existujú všeobecné očakávania, že sa ľudia budú správať zaužívaným, štandardným spôsobom, spájaným s ich sociálnym statusom.

Sociálna rola je teda **štandardné správanie**, aké od nositeľa určitého statusu očakávajú ostatní členovia spoločnosti, prípadne sociálnej skupiny. Vďaka tomuto štandardizovanému, rolovému správaniu, ktoré prebieha ako naučené, často takmer automatické (napríklad pozdrav alebo vykonávanie pracovných úkonov), môže plynúť každodenný život spoločnosti, vďaka nemu môže spoločnosť fungovať. Spoločnosť i sociálne skupiny prostredníctvom rolového správania regulujú i socializujú svojich členov a tak si zároveň zabezpečujú svoje pretváranie. Aby ľudia mohli spolu existovať v sociálnych skupinách i v spoločnosti, musia sa správať tak, ako to od nich očakávajú ostatní. Zároveň sami od nich očakávajú, že sa takisto budú správať štandardným spôsobom.

Jednotlivci teda v procese socializácie preberajú a osvojujú si sociálne roly spojené so sociálnymi statusmi, ktoré postupne nadobúdajú. Učením a preberaním sociálnych rolí sa učia žiť v spoločnosti a začleňujú sa do nej. Tak spoznávajú spoločnosť, svoje miesto v nej a stávajú sa sociálnymi bytosťami. Pritom si formujú vlastnú osobnosť, individualitu, lebo osvojovanie si sociálnych rolí nie je iba jednostranným pôsobením spoločnosti či sociálnych skupín na jednotlivcov. Socializovaní jednotlivci nie sú iba pasívnym objektom pôsobenia, ale v tomto procese sami aktívne pôsobia. Často si svoje sociálne roly spoluvytvárajú, prispôsobujú, čiže podieľajú sa na tvorbe očakávaní spájaných so sociálnymi statusmi.

Mnohé sociálne roly možno vykonávať rozličnými spôsobmi. Aktéri (vykonávatelia) rolí teda môžu byť ich spolutvorcami, ale môžu ich aj odmietajú, meniť, či pretvárať. Preto sociológovia rozlišujú:

- **predpísanú rolu** - očakávané správanie spojené s určitým sociálnym statusom,
- **výkon roly** - skutočné správanie aktéra roly.

Prípustná, to znamená spoločnosťou alebo sociálnou skupinou tolerovaná, miera odlišnosti medzi očakávaným a skutočným správaním je pri jednotlivých sociálnych rolách rôzna a závisí najmä od miery formalizovanosti (vymedzenia normami, predpismi a pod.) roly. Spoločnosť (alebo sociálne skupiny) si výkon niektorých formalizovaných rolí vynucuje a kontroluje ho (napríklad výkon roly vojaka, zamestnanca firmy). Vykonávanie neformalizovaných rolí spoločnosť dosahuje socializáciou jednotlivcov alebo nepriamymi formami nátlaku (pôsobením verejnej mienky).

Z rozdielov medzi očakávaným a skutočným správaním aktéra roly často vznikajú tzv. rolové konflikty, odmietanie rolí, dištancovanie sa od roly (vykonávanie roly spôsobom, ktorý dáva najavo odstup aktéra od svojej roly - „švejkovanie“ v armáde atď.) i ďalšie skutočnosti vyplývajúce z aktívnej úlohy jednotlivca v procese socializácie, zameranom na osvojovanie si sociálnych rolí.